

Раїса ХАРИТОНОВА

БУВАЄ Й ТАК

– Якщо з цим упораєшся, – прибираючи зі столу порожні чашки та солом'яну тарілочку з вівсяним печивом, – вважай себе студентом, – усміхнулась Надія і простягнула Олегові сторінку з надрукованими прикладами.

– Чесно? Тоді... – хлопець виклично зблиснув чорними очима, натхненно потер долоню об долоню, ніби збирався видобувати вогонь, і занурився в математичні головоломки.

Надія схилилась над ним, спостерігаючи, як він упевнено вирішує довгі кучеряві рівняння: молодець, рухається правильно. Несподівано його густа чуприна торкнулась її щоки. Ух ти! – по тілу покотилася хвиля не знаної досі млості, перетворюючи його на кришталевий келих у лоскітних бульках шампанського. Олег, відкопиривши нижню губу, швиденько тасував на папері тангенсі-котангенсі. Дух молодого чоловічого тіла так і наринав на дівчину з-під його вологого підпашшя. П'яніючи і занурюючись все глибше і глибше в незнайомі відчуття, вона змежила повіки: до сьогодні з такою насолодою ти вдихала лише дух свіжого хліба, – ще зауважував розум, та серце вже геть розчинилося в незнайомій ніжності.

Упоравшись із завданням, Олег повернувся до своєї молоденької вчительки й остовпів: вона на відстані подиху із заплученими очима в чудернацькій позі, – *в такій людина точно не може заснути*, – ніби чекала на поцілунок. Її обличчя – спокусливо близько: ще жодної зморшки, тонкий з горбинкою ніс, на засмаглих вилицях – вечірньою зорею рум'янець, ніжні розтулені губи... І ця зворушлива білосніжна смужка від купальника на плечі...

Коли Надія отямилась, аби задля годиться кинути погляд у зошит, смола Олевих очей уже закипіла...

Перші дні вона боялася й за хлібом вийти зі своєї однокімнатної, розпеченої спекою, залізобетонної «духовки». Самокатувалась і вдень, і вночі то від сплесків несподіваної любові, то від докорів сумління. Як таке могло статися: вона і – учень?! Але сталося. Сталося. І тепер їй треба з цим жити. Як?

– Я ж не зваблювала його, Господи, – вже вкотре то вголос, то подумки вимовляє Надія. – Це просто непорозуміння якесь! Затьмарення. – А серце ні на що не зважає – свою волю має, і покаюнна сльоза, не добігаючи й до кутика рота, висихає від палкого спогаду про любові. Ніжність – така, аж до спазму в горлі, – розчиняє дівчину в своєму світлі, народжуючи в шепоті опуклогоруде і біле, мов лебідь, ім'я: Олешко! Кохання – це вам не пожежа: не загасиш. Уява мережить їй очі, обпікає гарячим, як степовий вітер, подихом коханого, і Надія спалахує. Спалахує і горить, горить у чорному вогні його очей, мов та сосна, що у пісні, з прив'язаною до неї дівкою. Боже, як солодко!

Боже, як соромно! – раптом вигукує розум. – Вона ж учителька, та ще й старша від нього на десять років! На де-сять!

І нещодавно солодку і світлу радість знову затоплюють сльози сорому, розпачу і жалю: синя птаха щастя лише пролітала над нею і, пролітаючи, зронила свою золоту пір'їнку, як натяк, як обіцянку на щастя.

Сором не встигає вбитися в колодочки, як його вже заковтує страх: а раптом хлопець зараз вихвалляється нею, як якоюсь хвойдою?! Її кидає то в холодний піт, то обдає приском. А може, – душу аж зашпори взяли, – вже й увесь клас знає?!.. Усе місто?! Яка гидота! Яка ганьба! Цього їй не пережити! Що ж робити? Що? Куди тікати? Хто зарадить? Може, повернутися в роздубане задуп'я, до дитячого будинку, де вона гиніла дев'ять років після того, як у автокатастрофі загинула її родина? Буде вчителювати, буде троюдити душу чужою бідою, з кожним роком перетворюючись у сиротинці на прокляту Богом смоківницю, на черницю, самозасуджену на довічне ув'язнення. А вона ж мріяла мати родину: чоловіка, дитину... трьох дітей! Хотіла любові. А напилася... пекельної муки. Краще б вона вмерла ще тоді, разом з усіма...

Кажуть: з горем треба переспати, і все притерпиться. Та скільки ж можна з ним засинати й просинатися?! Полегші як не було, так і немає. Заснути б без просипу...

ХАРИТОНОВА Раїса (за паспортом – Талалай) народилася в Горлівці Донецької області. Закінчила Горлівський комунальний технікум та економічний факультет Московського інституту профспілкового руху Академії праці й соціальних відносин.

Пише прозу та вірші. Друкувалась у журналах «Сучасність», «Березіль», «Вітчизна», «Київ», «Кур'єр Кривбасу», «Дзвін», «Пролісок», у газетах «Література на Україна», «Українська літературна газета», «Слово Просвіти», «Гарт» та інших періодичних виданнях.

Автор двох поетичних збірок «Чорна перлина» (2008) і «Ще все можливо» (2011) та прозової книжки «Триколірна Дуся», яка вийшла під прізвиськом *Талалай* у 2005-му.

Тиняючись мов сновида з кутка в куток, Надія несподівано зачепилася поглядом за «Святу Трійцю» Андрія Рубльова над стареньким диваном і, вражена побаченим, завмерла: донедавна – вона була певна! – Бог дивився їй в очі, а сьогодні – хто з них Отець, хто Син, хто Дух?¹ Усі на один лик і одного віку! – сумно дивляться на чашу. Це Грааль? Чи це та чаша, яку Ісус просив Батька пронести мимо? – Жертовна чаша... – шепоче Надія сухими губами і поглядом п'є з неї, п'є і відчуває холод...

Нема, нема їй прощення...

На споді картонного ящика під розсипаними цвяхами, молотком, ізоляційною синьою стрічкою та скляною півлітровою банкою з білою фарбою дівчина намацала шворку. Кресонула очима по стінах, – за що б її зачепити? – схопила табуретку. Мотузок – не помітила й коли – удавом уже накрутився їй на руку, аж та посиніла. Розмотала, закинула на старомодну люстру-тарілку, зав'язала вузол і вже хотіла, було, просунути голову в зашморг, як раптом корчі звели нутро. Її знудило, хоч у роті ще й рiски не було. Надія кинулась до умивальника. Умилася, ковтнула холодної води, зазирнула в дзеркало й не впізнала себе. Нащо біло умиватись, коли ні з ким цілуватись? – іронічно усміхнулась нечепурі із задзеркалля, а вона їй раптом білими губами: відцілувалася, дівко. Кажеш, дитину хотіла?..

Новий навчальний рік, як завжди, почався з квітів, усмішок, доброзичливих слів. В учительській тільки й розмов що про випускників, які вступили до інститутів. Коли ж Надія почула ім'я Олега Кримчака, ледь не знепритомніла: в скроню ніби оса жигонула.

Слава Богу, тепер він житиме в столиці. Слава Богу, ніхто не знає і не здогадується, чим закінчилося для неї репетиторство.

Сина назвала Богданом, ніби хотіла забезпечити його від свого гріха, хоч люди й кажуть, що не байстрюкові гріх, а батькові.

У цьому провінційному містечку друзів у Надії не було, залицяльників тим більше – де б вона, вчителька математики, їх тут надибала? На дискотеку ж не підеш. Старі діви попиту у нежонатих чоловіків не мають – молоді кобилки їх усіх звабили необтяжливими «громадянськими шлюбами». Щоправда, якимсь підтоптаний сантехнік натякав їй на свою прихильність. Мовляв, чи не час би вже й чоловіками тобі, дівко, зацікавитись, бо молодість явище швидкоплинне: їж, каже, поки рот свіж, а зав'яне – ніщо в нього не загляне. Він би оце їй у коридорі і верцадло на весь зріст присобачив – перфоратор має ого-го, – а то у її круглому дзеркальці хіба що кружала та зморшки під очима й побачиш. І старий щербатий унітаз поміняв би на імпортний, якщо вона, звичайно, схоче. От нахаба!

Кримчак одружився одразу ж після захисту диплома. Чи знав про сина, чи й не здогадувався? На-

певно, не здогадувався. З Надією вони зустрілися випадково: вона з дитиною зайшла до автобуса і Олег, як джентльмен, поступився їй місцем. Уже вмовивши сина на коліна, Надія підняла очі, щоб подякувати, і – зустрілася з його жужелинами. З того як він зашарівся, як знітився, як здивовано-перелякано переводив погляд з хлопця на неї, а з неї на хлопця, мов дві краплі води схожого на нього, як, не сказавши й слова, кинувся до виходу, вона зрозуміла, що таки здогадався.

Надія не шукала з ним зустрічі, не просила допомоги, хоча й бідувала, як солдатки після війни – без просвітки. Жили упроголодь: без солі солоно, без круп густо. Як чому? Вчителька ж. Сирота. Ще й з дитиною-самосійкою. Не кажіть тільки, що ви не знаєте, що у учителів найменша в Україні платня, та й ту півроку чекати треба. Хоча ні – письменникам, кажуть, взагалі не платять: хто вантажниками, хто двірниками, хто кочегарами собі на хліб-сіль заробляє. Це колись Слово було у Бога і Слово було Бог. Сьогодні ж навіть з телеекранів – матюки.

Дитину вона любила безмірно, але в злиднях і хотіла б, та не побалуєш. Одягалися в секонд-хендівське шмаття. А що – «гарній дівці гарно і в ганчірці». Інколи сусіди від своїх дітей щось віддавали малюкові, інколи колега Уляна, яку Надія взяла за куму, дарувала яскраві іграшки, кольорові олівці, книжки чи ще щось потрібне. Перепадало і Надійці: кума ні-ні, та й кине на дно пакета то помаду, то колготки, то теплі рукавички, одне слово – дрібнички, які будь-кому створюють маленьке свято. Надія нітилась, віднікувалася.

– От смішна! Це – абищиця, повір. Я ж тобі не телевізор дарую. Хоч до речі, ми оце купили плазмовий – хочеш, я тобі старий, але ще досить гарний – років п'ять тому купували – віддам? А як не хочеш – до смітника виставлю... Ти ж знаєш: мій Платоша заробляє – дай, Боже, усім чоловікам так заробляти! Ніяких «ні»! Тобі ж приємно. А мені ще приємніше! Ой, ледь не забула: мені сьогодні презентували класну каву, натуральну! А я, уявляєш, позавчора таку самісіньку купила. Візьми, будь ласка, бо навіщо мені стільки.

З банкою кави Уляна запихає в Надію сумку ще й плитку шоколаду з двома лимонами:

– Я від щирого серця. Зранку з лимончиком – у-у-у! – матимеш пречудовий настрої на увесь день. Обіцяю!

Свого Яремка, старшого від Богдана на два роки, Уляна щороку відправляє на оздоровлення до літнього табору: з трьох боків світлий сосновий ліс, а з четвертого – золотий берег Дінця. Якимсь каже:

– Надійко, чому б тобі не відпустити малого з моїм козаком у табір? Він же має десь набиратися сил, щоб добре вчитися, – другий клас це тобі не перший! Як мати-одиначка ти маєш право на безкоштовну путівку! Нумо, пиши заяву, я сама все владнаю!

Хлопчаків до табору одвіз Платон. Обіцяв їм за тиждень привезти матусь, але Надія підчепила якийсь

¹ Насправді на іконі зображено трьох ангелів.

вірус, а Уляна мала якісь невідкладні справи. Чоловік поїхав сам-один. Відпросив аж до вечора у виховательки дїтлахів та їй подався з ними через ліс на гору до Святогорського монастиря. По дорозі і лисицю бачили, і білку, а що вже пташок різних!... І галявина із солодкими суницями їм трапилась! І ченці таким смачним квасом частували, ще їй ліщиновими горішками! А ще вони пекли у попелі картоплю!

Після обїду грали у м'яча, хлюпалися в Дінці: Яремко забирався батькові на плечі і, склавши човником долоні, хоробро пірнав у річку. Богдан стояв по колінця у воді і тільки – то захоплено, то заздрісно – проводжав його очима.

– Гей, козаче, йди до нас! – покликав Платон. – Хочеш навчитися плавати?

– Хочу, – кивнув головою Богдан, але з місця не рушив.

– Води боїшся? Я теж колись боявся. Але знаю секрет!.. Ходи до мене, – простягнув руку, – розкажу. Сміливому їй море по коліна! Тут головне – не боятися! Отже, спочатку проженемо страх, а тоді вже учитимемось. Набирай, синку, повні легені повітря і присїдай на дно, аж доки не стане чим дихати. Ану хто з нас довше протримається? Три, чотири!..

І Богдан, хоч як йому було страшно, почувши оте Платонове «синку», заплющив очі і бухнувся у річку. Чоловік уже давно випірнув і весело відфоркувався, а хлопчик усе сидів і сидів під водою, мов краб, аж Платонові терпець урвався:

– Ти що, малий, – утопився? Чи ти – людина-амфібія? – вихопивши Богдана з води, він підхопив його на руки і притис до грудей. – Ну ти їй налякав мене! З таких затятих або капітани бувають, або водолази! – полегшено розсміявся. – Признавайся – ким будеш?

Наступної недїлі до табору прибули вже усі батьки. Доки черговий кликав їхніх синів, жінки виймали з багажника сумки з чистим одягом та гостинцями. Платон, стоячи біля воріт, розмовляв по мобїлці. Коли ж з-за рогу вирвалося хлопчаче голодраїсте «Ура-а-а!», Надїя з розкритими обїями ступила навстрїч синові, але Богдан слїдом за Яремою (може, не сподївався, що вона приїде? може, не помітив?) кинувся до Платона і, обхопивши його за ноги, в унісон другові щасливо кричав: «Тато приїхав! Тато приїхав!»

Мов на екрані, перед очима Надїї несподївано постала давня злопригода. Богдану тоді щойно виповнилося три рочки. Він грався з дїтьми на дитячому майданчику, а вона неподалік від нього розмовляла з сусїдкою їй не помітила, як малий видерся на гірку, як зашпортався у розв'язаному на черевичковї шнурковї їй, упавши на живїт, стрїмко полетїв головою вниз по слизькому залїзному язичку. Чийсь батько спїймав його вже біля самїсїнкої землі. Переляканий малюк обхопив його за шию і заплакав, але той поклав йому на голову свою широку долоню, притулив до свого обличчя і щось сказав таке, що хлопчик одразу ж і заспокоївся. Та своїх мїцних обїїмів, хоч ніжні щїчки їй колола чорна

бруть незнайомця, не розірвав. До них підбїг хлопчик і, схопивши за штани чоловіка, ревниво засмікав і закричав:

– Це мій тато!

Чоловік поставив Богдана на землю і став зав'язувати йому підступного шнурка.

– Це мій тато! – підскочивши впритул до Богдана, знову закричав хлопчик. Та раптом Богдан так само, ніби передражнюючи його, вигукнув:

– Це мій тато!

І тоді розгнїваний малюк – «Ні – мій!» – з усієї сили вдарив його в обличчя.

Червона цївка з носика, перескочивши через уперто стулені губенята, розцяцьковувала Богдану новий блакитний светрик, але він ніби не відчував болю. Його чорні оченята шукали порятунку в сірих очах свого рятівника, чужого батька.

Але той не сказав йому: «Твій!»

Надїя їй зараз, коли прийшла нова біда, страшніша за усі знані їй і незнані, не наважилася б нагадати про себе Олегові, але...

Місяць тому, на святкуванні своїх одинадцяти років, коли чи не вперше до них прийшли однокласники, Богдан раптом збїд і знепритомнів. Жінка подумала – перевчився, перенервував, бо ледь не щодня контрольна за контрольною – кінець навчального року. Але через три дні хлопець знову зомлів. Болїла голова, нудило, в очах усе розпливалося, мов акварель. Анальгїн болю не знімав. Лікар з дитячої поліклїніки одразу ж виписав направлення в мїську лікарню. А там – негайно на операцію!

Пухлина мозку.

Гроші збирали усім миром. Про те, щоб звернутися до Олега, вона навіть і разу не подумала. Але за день до операції Богдан – уже геть слїпий! – несподївано сказав:

– Я хочу побачити батька.

Що не кажїть, а грїхи наші таки караються. Вже скільки років Олег у шлюбї з молодого вродливою жінкою, а Бог їм не дає дїтей – і все. І робота престижна, і в депутати мїськради вибрали, і двокімнатна квартира майже в центрі, їй на курорти щолїта їздять, а дитини, головного щастя, – хоч ти вмири – немає. А як головного немає, то яка радїсть з усього іншого?

Коли в своєму депутатському кабїнеті Олег Кримчак спитав незнайому змарнілу, хтозна-як одягнену жінку, в якїй вона до нього справі, та, даячись сльозами, прошепотїла:

– Тебе хоче бачити наш син. – І вже рїдаючи: – Будь ласка!.. Завтра операція!

У лікарняній палаті Олегові здалося, що чорноокий хлопчик з голубою, вже поголеною до операції головою глибоко задумався. Чи, може, спить... Із розплющеними очима? Чому ж нїяк не реагує на його появу? Він напружено вдивляється в обличчя дитини – так, це його син: така ж лїнія рота, такий само вигїн брїв, така сама форма вуха і підборїддя... У нього є син. Як двї краплї води схожий на нього. Але не той син, якого він так прагне наро-

дити... Не той. Він його не хотів. І... не хоче. Соромиться. Боїться. Але ж він є. Сьогодні.

А завтра?..

Корчі зводять чоловікові горло. Він мимоволі сідає на краєчок ліжка і мимоволі бере кволу проходну руку сина у свою, гарячу і сильну.

Хлопчик здригнувся і повернув до нього обличчя:
– Тату?..

Але поглядом вони не зустрілись...

Він мене не бачить... – зрадів чоловік.

З чорної безодні очей дитини витекло дві сльозини: одна покотилася до вуха, а друга прозорим озерцем затремтіла на перенісці.

Скільки тривала та мить мовчання, в яку вміщалося все життя без батька і одинадцять років без сина – хто знає?

Я ТЕБЕ НЕ ПОКИНУ

Сьогодні День Перемоги – на майдані Незалежності не протовпишся. Молодь цмулить пиво, смалить цигарки, регоче, верещить, цілується, матючить про щось своє, зрозуміле тільки їй. І немає кому її зупинити або хоча б присоромити за ті матюки паскудні, що плодяться в геометричній прогресії, мов пацюччя: небезпечно для життя – брутальна сила.

Від вулички, де колись мешкав Тарас Шевченко, мені таки вдалося проштовхатися до підземного переходу. Але Хрещатик і вхід у метро заступила міліція. Люди, притиснуті одне до одного, як під час інавгурації Ющенка, терпеливо стовбичили. Сутінки ще й не зачиналися, до святкового салюту години чотири. Дурне марнотратство часу.

Але земля раптом здригнулася. П'яний натовп радісно замахав руками, засвистів, закричав «ура». Та замість різнокольорових вогнів у небі з'явилася сіро-руда хмара: вона росла, росла, як від атомного вибуху, спотворюючи усміхнене обличчя строка того натовпу то жахом, то болем. Паніка стискала і ламала юрбі ребра.

Досі не розумію, як опинилася по той бік Хрещатика, аж біля Жовтневого палацу. Повз нього кинулася вниз по дерев'яних сходах, пірнула в обісцяну арку і перед тим, як вискочити через двір на вулицю Грушевського, крізь зірвані з петель двері в стіні зруйнованого будинку побачила залізного монстра. Вірніше – його високі, майже триметрові траки й свинцеву смужку тулуба, що повільно і загрозливо проповз повз мене. Чомусь душа ототожнила його з живою істотою. Тіло спаралізував жах, по спині сипуло морозом. Чудовисько не помітило мене, комашину, й подалося у бік вибуху. Але ж у живій істоті не може бути траків. Через якийсь час я оговталась і таки наважилася вийти зі схованки – побачити потвору на увесь зріст. Та вона зникла. Переді мною темнів кратер. Господи, на цьому ж місці стояв готель «Дніпро»! Непереборна сила потягла мене вздовж уцілілої половини сталінської багатоповерхівки по уламках, по сипучому керамзиту, в який від вибуху перетворилася земля і глина, до самісінького краю вирви. В двадцяти кроках від мене на хиткому підвісному містку, судомно вчепившись у блаженке бильце, бліда як смерть жінка кричала: «Мене тягне вниз! Мене тягне! Я більше не можу! Не можу!» Господи, і я не можу їй допомогти: з дитинства боюсь висоти. Навіть стоячи на балконі свого одинадцятого поверху, де цілком безпечно, бо поручні по груди, у мене мимоволі тремтить і терпне тіло. Мені не врятува-

ти бідолашну. І не врятуватися самій: чиясь страшна настирна воля примушувала мене зазирнути в пекло. Сили опиратися не було. В останню мить прийшла рятівна думка: біду можна обдурити, черкнути поглядом об днище і – назад.

Вирва була незглибна!

Керамзитовий ґрунт враз ожив, заворушився під ногами, посипався у безодню. Боляче вдарившись головою об кухонну шафку, яку дивом не зірвало вибухом, пучками чіпляюсь за червону цеглу на уцілілій стіні, й, тремтячи від жаху усім тілом, хапаюся за дверцята. Чавуною ногою відшукую таку-сяку опору і, переборюючи поклик чорної незримой сили із прірви, з великим зусиллям зосереджуюсь на речах, які ховаються у шафці. «Ось новенька мідна джезва, – шепочу, аби підбадьорити себе, – а ось і банка з кавою». Напружую уяву, аби кава мені запахла. Але марно: увагу перехоплює ексклюзивна, рідкісної краси лялька. Може, забрати її для доньки? Так донька вже виросла. І коштовна інкрустована скринька із золотими каблучками і кульчиками. Що вони тут, серед посуду, роблять? Рука вибирає сервізну порцелянову чашку: смарагдову із золотим візерунком, з тендітною білосніжною панською ручкою. Жаль залишати таку красу на погибель. Кладу її в пазуху. Господи, та навіщо вона мені? Щойно хіба таке пощезло... Вертаю порцелянову царівну на полицю: пробач... У дальньому куточку шафи помічаю глиняного соловейка. Ще донедавна такі можна було купити дитині на Андріївському узвозі. Тепер не купиш – новітні татари захопили той узвіз. Понищили... Піднесла, було, свищика до губ, притулила, але не свиснула: біля могили ж... Тримаю його в долоні, грію подихом, ніби живого, затерплого від страху, пташка. А перед очима – батьківщина мого дитинства... І такий невимовний жаль жигонув у серце!.. А ховайся-но, малий, до кишені.

Відчуваю – щось іще в руки проситься. Писанка! Лагідна, усміхнена, мов немовля, рожева. Помережана біленькими опуклими цяточками. Бачу і вербові котики, й пурпурову цятку маку на ній, і жовтенькі суцвіття безсмертника, і горлицю, і сріблястого судака, і баранця кудлатого... Тепла на дотик, так і лягла мені в долоню, всотуючи в себе з наполоханой душі розпуку і страх...

«Яйце-райце», – здогадуюсь.

«Яйце-райце», – усміхаюсь.

Роздратовано дзеленчить ревнивий будильник.

Я тебе не покину, – шепочу їй перед тим, як піти, перед тим, як розплющити очі.

КУЗЯ

– Ольго Миколаївно, ви не хочете собаку собі у двір узяти? Хороший, молодий собачка. Бо зять сказав, що вб'є його – знову черевика погриз. І ви знаєте, таки вб'є. Або викине на вулицю. А воно жаль собаку, жаль... Га, Миколаївно? І вам буде веселіше – усе ж таки жива душа поруч буде, – умовляла Ольгу в черзі за хлібом сусідка з дев'ятиповерхового будинку, в якому ще два роки тому й Ольга жила з чоловіком, донькою та восьмирічним онучком. За квартал від них у невеликому будинку доживали свій вік батьки, де тепер вона у свої п'ятдесят доживає – смерть викосила усіх по черзі: спочатку задушила пухлиною батька, потім заморила раковим голодом матір, далі розчавила у шахті її чоловіка Нестора і наостанок увігнала їй залізного цвяха в серце, коли забивали труну з її донькою, Ірцею. Хотіла висмикнути того цвяха, стекти кров'ю і лягти поруч з усіма, та хто ж догляне Ромчика? Так той цвях й іржавіє, а вона і не живе, і не вмирає. А місяць тому зять відібрав і хлопчика, щоби врятуватися від суду, бо якби не забрав, пішов би на харч вошам у тюрму за те, що по-звірячому побив свою вже третю дружину. Та не на ту нарвався – вона не Ірця. Вона подала на суд. От він і згадав про Ромчика та й використав сина-сироту. Хоч садюга й алкоголь, а суд на його боці – віддали дитину батькові. А Ірочку він убив. Прийшов п'янучий опівночі та, бач, не сподобалася захолола вечеря на сковороді. Схопив ту сковорідку та – у голову дружині. Голова поболіла, поболіла, а потім біль причаївся, аж якось раптом серед білого дня підкосив її прямо на вулиці. Люди збіглися: хтось підкладав їй під голову свою сумку, хтось шукав документи в її сумочці, хтось збирав розсіпані по мокрому осінньому тротуару апельсини. В лікарні Ользі сказали, що у доньки пухлина мозку, але врятувати ще можна. Продала квартири, щедро розсовувала конверти в кишені лікарям і медсестрам, та смерть не обдуриш...

– Миколаївно, візьміть, будь ласка, Кузю, – не відставала від неї колишня сусідка. Хоч, може, їй не так і того собаку було жаль, як саму Ольгу. – Візьмете?

Ольга трохи помовчала, а тоді заперечно, але якось невпевнено захитала головою, що обнадіяло приставучу жінку і вона ще жалібніше додала:

– Подумайте. Але недовго, бо... А я скажу зятю, хай не вбиває Кузю.

– Хай не вбиває...

Наступного ранку не встигла й розходити свого радикуліту, як у ворота загрюкали.

– Миколаївно, я вам привела квартиранта, а може, й хазяїна, – усміхалася сусідка, тримаючи на мотузку невеликого патлатого собачку. З-під густого сірого чуба на неї зиркнули чорні очі.

– Оце наш чоботогриз, Кузя. Хай тепер бліх гризе і живе у дворі, де не валяються черевики мого зятя. – Вона прив'язала мотузку до паркану і сунула в руки Ользі целофановий пакет із кісткою:

– Вибачте, Миколаївно, маю бігти на електрофорез на десяту. Уже спізнююсь. Бувай, Кузю. Поводь себе добре. Тепер Миколаївна – твоя господиня.

Собака рвонувся за нею. Мотузку його зупинив. Тоді Кузя спробував вилізти з ошийника – уперся задніми лапами в землю і щосили став вивільняти голову з нього, нахилиючи її то в один то в другий бік. Видно було, що він не раз таке виробляв, але цього разу ремінець навколо шиї господарі затягнули добряче – не вислизнути. Кузя розпачливо заскавучав, загавкав, знову розвернувся й став тягти й смикати голову, аж доки втомився. Потім ліг на землю, поклав опухлу від болю й розпачу голову на передні лапи і заплакав.

На вечерю Ольга зварила гречаної каші на двох. Насипала в миску і пішла у двір. Кістку, улюблену іграшку з попереднього Кузіного життя, обліпили мухи, та йому було байдуже. Він усе чекав і сподівався, що ось-ось рипне хвіртка і його, хай і з прокльонами, але заберуть додому.

– Кузю, я принесла тобі вечерю.

– Гр-р-р-р! – Кузя вишкірив зуби і погрозово притис до голови свої патлаті вуха. Про те, щоб одв'язати мотузку від паркану, було страшно й подумати. Тож Ольга примирливо відізвалася:

– Я тебе розумію, але все ж таки поїж. Каша ж гречана.

Так Ольга три дні промучилася з цією тварюкою – варила двічі на день йому різні каші й викидала, наче у неї грошей кури не клюють, щоб оце харчі переводити. Таке мале, кудлате, а, бач, характер має. Вона йому їсти несе, а він гарчить. На ранок четвертого дня Ольга принесла собачці курячого супу. Кузя незворушно лежав. Жінка наважилася підійти до нього і тільки-но хотіла перед ним поставити миску, як він підскочив і клацнув зубами її кофтину. Ольга злякалася, перечепилася і, падаючи, сіла. Не дуже й забила, але чомусь, несподівано для себе, заплакала.

– Свиня ти невдячна. Я тебе у смерті відібрала, а ти ще й кусати мене... Думала, що ми, нікому в цьому світі не потрібні, будемо друзями, а ти кусати мене... За що ж ти мене ненавидиш? За те, що я тебе пожаліла? Свиня ти, свиня невдячна...

Сиділа навпроти собаки, обхопивши руками коліна, і плакала. А як наплакалася, згадала про свій радикуліт. Піднімалася довго, спочатку перевертаючись на коліна, потім із зойками випростовувала по черзі то одну, то другу ногу. Засмучена, підпираючи руками попереки, почовпала заспоришеною стежкою на город. Малина давно перестигла й осипалась. Вона збирала її сухими пучками – навіщо, кому? Назбирала літрову банку й попленталася до хати.

Зиркнула у бік собаки – його не було. На паркані висів обривок мотузка. Але миска з-під супу була порожня.

– Ну і грець із тобою, – буркнула Ольга.

Піднялася на ганок. Під дверима стояв Кузя і, винувато нахиливши голову, махав до неї коротеньким хвостом.